

Lena Gonäs och Jan Ch Karlsson

Under många år har facket i bland annat Storbritannien och USA förlorat medlemmar, till stor del som följd av en medveten konservativ politik och konsulter verksamma inom *union bashing*. Också svenska fackföreningar har förlorat många medlemmar, även om anslutningsgraden fortfarande är hög internationellt sett. Anders Kjellberg går i detta nummers första artikel mycket detaljerat igenom denna utveckling under senare år i artikeln ”Det fackliga medlemsraset i Sverige under 2007 och 2008”. Han betonar att detta är ett mycket ovanligt händelseförlopp som inte har någon motsvarighet sedan sviterna av storstrejken 1909. Under så gott som hela perioden från 1920-talets början till mitten av 1980-talet har kurvan över organisationsgraden pekat uppåt. Några år in på 1990-talet började andelen anslutna minska något, men det var på inget sätt en dramatisk förändring. Desto mer händelserikt blev det under 2007 och 2008, då man verkligen kan tala om ett ras. Det påverkade även anslutningen till arbetslöshetskassorna negativt. Orsaken till raset ligger i alliansregeringens beslut att från och med 2007 drastiskt höja medlemsavgifterna till a-kassorna och på samma gång slopa möjligheten att göra skatteavdrag för fackavgiften och a-kasseavgiften med 25 respektive 40 procent. Denna kombinerade avgifts- och skattehöjning flerdubblade den faktiska avgiften till arbetslöshetskassan för många löntagare och påverkade även medlemsavgiften till facket. Ytterligare förändringar 2008 förstärkte denna effekt. Detta är säkerligen det enskilda statliga ingrepp på den svenska arbetsmarknaden som fått mest negativa konsekvenser för den fackliga organisationsgraden.

Resultatet är också en polarisering mellan olika fackförbund och centralorganisationer, som tar sig uttryck i att många LO-förbund får mycket höga avgifter medan förbunden på tjänstemannasidan – och i synnerhet inom Saco – klarar sig undan med lägre summor. Förhållandet är alltså omvänt mot inkomstnivåerna: de högavlönade tenderar att betala minst och de lägre avlönade mest. En för den svenska arbetsmarknaden viktig sak att notera är att organisationsgraden bland arbetsgivarerna numera är avsevärt högre än bland löntagarna. År 2008 fanns 80 procent av de privatanställda i företag som ingick i en arbetsgivarorganisation medan bara 65 procent av dem var fackligt anslutna. Inom offentlig sektor var motsvarande andelar 100 respektive 84 procent. I detta avseende har alltså arbetsgivarorganisationerna stärkt sina positioner avsevärt gentemot de fackliga organisationerna.

Kjellberg kommer i sin analys fram till att regeringens uttalade syfte med höjningarna – dämpa löneökningarna, motverka fusk och stimulera näringslivets strukturomvandling – inte har uppfyllts. Däremot var det fullt möjligt att förutse

vilka effekterna skulle bli på medlemsgraden i såväl facket som a-kassorna. Åtskilliga arbetslivsforskare och andra påpekade också dessa.

Hur stark är människors vilja att förvärvsarbeta? Den frågan är utgångspunkten för den andra artikeln. Tomas Berglund har testat detta genom en enkät till storsvinnare av Triss eller Kombilotteriet under åren 1994 till 2005. Storsvinnare var personer som vunnit mer än 500 000 kronor. Författaren testar fyra hypoteser. Den första är att storsvinnaren ökar sin fritidskonsumtion ju högre vinsten är och den andra att denna konsumtion minskar ju starkare förvärvsarbetet ses som ett värde i sig för den enskilda individen. Den tredje hypotesen testar sannolikheten att konsumtionen av fritid ökar ju starkare stöd den sociala omgivningen ger för detta alternativ, och slutligen den fjärde, att konsumtionen av fritid minskar ju mer socialt bekräftande den enskilda individens arbete är. Utifrån ett ekonomiskt resonemang kan vi säga att individen borde minska sitt förvärvsarbete då en arbetsfri inkomst kan förväntas ändra kalkylen av det relativa värdet av arbete. Individen ökar sin konsumtion av fritid när värdet av lönearbetet sjunker. Å andra sidan så finns många studier som pekar på den sociala omgivningens betydelse och det starka värde som lönearbetet har för den enskilda individen och hennes eller hans sociala sammanhang. Resultaten av studien pekar på att det krävs rätt höga vinster för att individen ska minska sitt förvärvsarbete, men i princip ger resultaten stöd för den första hypotesen. Konsumtionen av fritid ökar med stigande arbetsfri inkomst. Egenvärde av arbete och ett uppmuntrande arbetsklimat håller kvar individer i förvärvsarbete, medan sociala normer om ökad fritid leder till det motsatta. Den mer övergripande slutsatsen är att ekonomiska incitament har betydelse för individens deltagande i förvärvsarbete, men det har också sociala och psykologiska faktorer.

Karl Wennberg, Frédéric Delmar och Tim Folta presenterar resultat från en studie om relationen mellan företagare, anställda och de som kombinerar lönearbete och företagande. De kallar den senare gruppen för kombinatorer. I studien ingår samliga individer som varit anställda eller egna företagare inom kunskapsintensiva sektorer under perioden 1990 till 2001. Resultaten visar att det är ovanligt att individen har en jämn avvägning mellan anställning och företagande. De som är kombinatorer är i huvudsak antingen anställda eller företagare, det förefaller som det trots allt är viktigt att fokusera på någon av dessa verksamheter. Många blir kombinatorer för att sedan gå vidare till att bli egna företagare. Över hälften av kombinatorerna var kvinnor, bland egna företagare var de en tredjedel. Studien pekar på behovet av forskning om hur individerna vandrar mellan olika yrkesställningar över tid och hur detta påverkas av arbetsmarknadsförhållanden och möjligheter att få en anställning. Kombinatorerna hade i denna studie större erfarenhet av arbetslöshet under det senaste året än egna företagare och måhända visar det på att kombinationen av anställning och

eget företagande inte är så hållbar utan kan ses som ett slags övergångstillstånd. Studien visar också att 68 procent av kombinatorerna återvänder till en anställning efter en tid.

Debattartikeln i detta nummer har skrivits av fyra framstående arbetslivsforskare, nämligen Maria Albin, Gunn Johansson, Bengt Järholm och Eskil Wadensjö. Bakgrunden är de starkt minskade resurserna för arbetslivsforskning under senare år och den utredning de gjort för FAS (Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap) räkning om dessa frågor. Deras uppgift var att göra "en positionsbestämning för arbetslivsforskningen i framtiden" i Sverige. De slår fast att svensk arbetslivsforskning har varit internationellt framstående och haft stor praktisk betydelse, men att dess ställning nu hotas genom att forskningsfältet inte kompenseras för nedläggningen av Arbetslivsinstitutet. Det tar också lång tid att bygga upp motsvarande kompetens inom universitet och högskolor, där arbetslivsforskning sällan är ett strategiskt prioriterat område.

Författarna framhåller att förhållandena inom det svenska arbetslivet i många avseenden är annorlunda än i de flesta andra länder. Vi kan därför inte nöja oss med att bara importera kunskap, utan vi måste själva ha förmågan att producera sådan. De menar vidare att det finns goda förutsättningar för en kvalitativt högtstående forskning i vårt land. Det gäller sådant som att tillgången till offentliga uppgifter och register är ovanligt god, att forskare har relativt lätt att få access till arbetsplatser och att det finns en rik forskningstradition att falla tillbaka på. Samtidigt finns svagheter. Dit hör att antalet forskare minskar inom området, särskilt när det gäller arbetsmiljö. Finansieringen är dessutom bristande, varav följer en mycket låg andel beviljade ansökningar från forskningsråden – något som i sin förlängning kan medföra att rekryteringen av yngre forskare äventyras. Sammantaget är den svenska arbetslivsforskningens internationellt starka ställning hotad. Detta sker i ett läge när stora förändringar sker i arbetslivet, ett generationsskifte är på gång bland forskarna och vi fortfarande har ett internationellt gott rykte – allt sådant som stimulerar till nya frågor, nya metoder och nya teorier.